

Концептуальні основи інновацій та інноваційної діяльності підприємств

У статті розглянуто концептуальні питання організації інноваційної діяльності на сучасному етапі. Обґрунтовано теоретичні підходи до розвитку інноваційних процесів, що є магістральним напрямом вдосконалення економіки, обумовленим науково-технічним прогресом у розвитку традиційних і новітніх напрямів. Запропоновано ключові функції української інноваційної системи на засадах концептуальних основ інновацій та інноваційної діяльності підприємств.

Ключові слова: інноваційна активність, інноваційні процеси, інноваційні системи, концептуальні засади інновації.

В статье рассмотрены концептуальные вопросы организации инновационной деятельности на современном этапе. Обоснованы теоретические подходы к развитию инновационных процессов, что является магистральным направлением совершенствования экономики, обусловленным научно-техническим прогрессом в развитии традиционных и новейших направлений. Предложены ключевые функции украинской инновационной системы на основе концептуальных основ инноваций и инновационной деятельности предприятий.

Ключевые слова: инновационная активность, инновационные процессы, инновационные системы, концептуальные основы инновации.

The article reviews conceptual issues of innovation today. Theoretical approaches to the development of innovative processes is a main direction to improve the economy, resulting from scientific and technological progress in the development of traditional and modern styles. A key feature of Ukrainian innovation system based on the conceptual foundations of innovation and innovation activity.

Keywords: innovation activity, innovation processes, innovation systems, conceptual principles of innovation.

Постановка проблеми. Для того щоб розкрити сутність інновацій та інноваційної діяльності, необхідно використовувати понятійний апарат інноватики, насамперед таких категорій, як новатор і інноватор, нововведення, інноваційна активність, інноваційно активне підприємство, інноваційний процес, інноваційні ризики, інноваційний потенціал і, звичайно ж, ефект нововведень.

Метою статті є розробка ключової функції української інноваційної системи на засадах концептуальних основ інновацій та інноваційної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність в умовах ринку неможлива сьогодні без впровадження но-

вих технологій, які стають основою ефективності виробництва, поліпшення якості товарів і послуг, а отже і ключовою умовою підвищення якості життя. Однією з характерних рис підприємницької діяльності є новаторство, яке може виражатися в інноваційній діяльності.

Якщо звернутися до офіційних документів (Розпорядження №691-р від 10 вересня 2012 року «Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері»), можна відзначити, що у нас поки відсутній чіткий понятійний апарат, необхідний для визначення інновацій та інноваційної діяльності. Так, термін «інновація» в офіційних документах визначається як «кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав реалізацію у вигляді нового або вдосконаленого продукту, реалізованого на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу, використовуваного в практичній діяльності» [1].

Поняття «інноваційна діяльність» характеризується як «процес, спрямований на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок, або інших науково-технічних досягнень у новий чи удосконалений продукт, реалізований на ринку, у новий чи удосконалений процес, який використовується в практичній діяльності, а також пов'язані з цим додаткові дослідження та розробки» [1]. Виходить, що «інноваційна діяльність» – це діяльність, що створює інновацію; «інновація» ж – продукт інноваційної діяльності.

Нечітко сформульоване і поняття «інноваційно активного підприємства». Воно охарактеризоване як підприємство, що здійснює розробку і впровадження нових або вдосконалених продуктів, технологічних процесів та інших видів діяльності» [2]. Варто було б уточнити, що вважати «новим або вдосконаленим продуктом»; чи є удосконаленням зміна зовнішнього вигляду, чи є продукт новим тільки тому, що він вироблений вперше в нашій країні, але в інших країнах відмовилися від його виробництва через моральне старіння тощо.

Інновації (нововведення) представляють собою новий продукт, який продається на ринку. Термін «інновація» був сприйнятий економічною наукою на початку ХХ ст. У 1909 році В. Зомбарт обґрунтував концепцію підприємця як інноватора. Він уклав, що основна функція підприємця полягає в тому, щоб заради отримання прибутку випускати на ринок технічні новинки, а це спонукає його не задовольнятися отриманням нового, а прагнути поширити це нове якомога ширше [3].

У 1912 році австрійський економіст Й. Шумпетер запропонував більш загальну концепцію інноваційного підприємництва. В роботі «Теорія господарського розвитку» він ввів терміни «новатор» і «нововведення» (інновація). Нововве-

дення він визначив як використання нових комбінацій існуючих продуктивних сил для вирішення комерційних завдань. Саме ці нововведення, на думку Й. Шумпетера, визначають розвиток економіки. В роботі «Кон'юнктурні цикли» (1939) Й. Шумпетер ввів розходження базових інновацій та інновацій-наслідків. Це стало важливим кроком у становленні теорії інновацій.

Іноватор стикається з невизначеністю, яка впливає з неможливості заздалегідь оцінити майбутній результат. Невизначеність винахідницького процесу тим вище, чим менше початковий запас відповідної інформації, якою можна скористатися. Результати реалізації проектів фундаментальних досліджень більш невизначені, ніж способи вдосконалення відомого виробничого процесу. В силу невизначеності дослідження часто ведеться кількома різними шляхами, і дослідники сподіваються, що один з них призведе до наміченої мети.

Таким чином, класична концепція організації та управління інноваціями виходить з наявності нововведення, яке необхідно швидше довести до максимального числа споживачів, включаючи ринки, раніше йому недоступні. Тривалий час у центрі такої концепції перебувала проблема стимулів і перешкод інноваційного процесу.

До середини ХХ в. економічна наука приділяла недостатньо уваги дослідженням впливу науково-технічного прогресу на розвиток економічних процесів. Важливим етапом у дослідженні впливу інновацій на розвиток економічних систем стала розроблена Р. Нельсоном, С. Уінтером і Дж. Ходжсоном еволюційна теорія економічних змін [4].

У середині 50-х років з'явилися роботи М. Абрамовича, С. Фабриканта і Р. Солоу, в яких були опубліковані результати досліджень впливу технічного прогресу на зростання продуктивності праці [5].

Важливу роль у розвитку уявлень економічної теорії про роль інновацій відіграла теорія інноваційної економіки і підприємницького суспільства П. Друкера. Ця теорія виникла вже як результат осмислення реалій комп'ютерної революції і виникнення постіндустріального суспільства, зростання значення сфери послуг і витіснення традиційної економіки. Саме П. Друкеру належить фраза, що «єдина річ, що має значення – це інновації» [6].

Велике значення для подальшого розвитку уявлень про роль інновацій в економіці мали також роботи таких дослідників, як І. Барзель, Ф.М. Шерер, М.І. Кам'єн і Н.Л. Шварц [7, 8]. У цілому ці дослідження показали, що значний обсяг поточних прибутків послаблює стимули, які спонукають підприємство вести розробку нових продуктів або процесів для заміни вже існуючих. Ці дослідження показали так само, що ринковий механізм не завжди в змозі забезпечити оптимальні темпи технічного прогресу при мінімумі витрат.

У цілому інновації можна визначити як синонім поняття «нововведення», «як результат діяльності з оновлення, перетворення попередньої діяльності, що призводить до заміни одних елементів іншими, або доповненню вже наявних новими» [9].

Послідовники Шумпетера К. Фрімен, Р. Нельсон і Б.–А. Лундвалл в останні десятиліття ХХ ст. розвинули ці ідеї і використовували для їх пояснення взаємозв'язку технологічного та соціально-економічного розвитку, і відповідно, вплив науки і технологій, що розвиваються за своєю внутрішньою логікою на розвиток суспільства [10].

Первісне вузьке трактування національної інноваційної системи (НІС) передбачає концентрацію уваги на науці і технологіях як основних чинниках, що визначають середовище, в якому діють підприємства, а також впливають на їх стратегію. Б.–А. Лундвалл створив більш широкий підхід, стверджуючи, що НІС включає в себе всі елементи економічної системи і рівень розвитку технологій та інновацій визначається національними особливостями історичного розвитку країни. До кінця 1990-х років розширена концепція НІС стала основним теоретичним напрямом в області вивчення технічного прогресу і вироблення політики у сфері науки і техніки [11].

Кожен з термінів, які використовуються в концепції національних інноваційних систем, може мати різні інтерпретації. У більшості випадків термін «інновація» інтерпретується досить широко, наприклад, як «процес, завдяки якому створюють і впроваджують у практику продукти та виробничі процеси, нові для даного підприємства або для даної країни, або взагалі не мають аналогів у світі» [12, 13]. Безпосередньо «Шумпетерівський іноватор» (перше підприємство, що випустило на ринок новий продукт) часто не є підприємством, яке отримує більшу частину прибутку, який пов'язаний з впровадженням інновації. Це означає, що національна інноваційна система включає в себе не тільки підприємства, що лідирують у розробці новітньої технології або інститути, провідні найбільш перспективні дослідження, але й інші елементи, що розширюють можливості технологічного розвитку країни.

«Системний» аспект концепції полягає в тому, що саме сукупність взаємопов'язаних інституційних структур (малі і великі підприємства, університети та державні науково-дослідні центри, центральний уряд і регіональні адміністрації, центри трансферту технологій, фінансові ринки тощо) впливає на інноваційний розвиток і його спрямування. Однак немає підстав говорити про те, що всі елементи системи формуються тільки цілеспрямовано і свідомо, або що сукупність інститутів діє гладко і в одній зчепленні. Системний підхід передбачає, що основні елементи, системи зв'язків і інститути діють спільно, свідомо чи спонтанно заради досягнення основних цілей національної інноваційної системи. Однак елементи цієї системи не підкоряються і не направлені на будь-яку із структур НІС.

Термін «національні» в концепції НІС, національних держав, з одного боку, вказує на роль національних урядів як основних елементів системи. З іншого боку, більш широке тлумачення концепції «національна інноваційна система» передбачає, що в ряді галузей і технологій деякі інститути, і, перш за все фірми, діють як транснаціональні.

Кожна національна інноваційна система включає дві групи важливих факторів, що впливають на інноваційний ро-

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

звизок. У першу входять: структурні і економічні характеристики, зокрема роль малих і середніх фірм в економіці, розподіл економічної активності по галузях, а також попит на інновації. До другої групи належать соціокультурні та інституційні умови, що стимулюють підприємців, найманих працівників до створення інновацій. Кожна з цих груп робить свій вплив на інноваційні можливості країни.

В останні роки дослідники звернули більш серйозну увагу на проблеми формування галузевих і міжгалузевих інноваційних систем, ядром яких є або окремі технологічні напрямки, або сегменти ринку, або навіть галузі промисловості. Технологічне або дослідницький напрямок може бути дуже вузьким (наприклад, стовбурові клітини) або більш широким (інформаційні технології). В основі галузевої інноваційної системи може лежати як одна специфічна технологія чи область знань, так і сукупність областей знання або доповнюють технології (наприклад, використання оптичного волокна в телекомунікаціях вимагає розвитку лазерної технології, розвиток нанотехнологій нового устаткування і засобів вимірювань тощо). Найважливіші технологічні інновації, тобто що мають високу соціальну значущість, зазвичай формують стрижень нової технічної системи, що складається з цілого ряду супутніх технологій.

У цілому більшість концептуальних підходів до формування національної інноваційної системи можна охарактеризувати наступними положеннями:

1. У даний час відбувається відмова від традиційної лінійної моделі, орієнтованої на пропозицію в системі «дослідження – розробка – впровадження», і перехід до нелінійної моделі інноваційного процесу, яка передбачає тісну взаємозалежність всіх елементів і орієнтацію інновацій на попит.

2. Велике значення надається еволюційним чинникам розвитку.

Інноваційні процеси та системи мають специфічні риси і розвиваються під впливом національних особливостей економічного і соціально-політичного історичного розвитку країни. Саме тому не існує унікальною, оптимальної національної інноваційної системи, навпаки, має місце безліч таких систем, різних за сильними і слабкими сторонами. Більше того, динамічні національні інноваційні системи постійно адаптуються і трансформуються у відповідності з новими можливостями.

3. Особливе значення надається ролі інститутів – як відносно встановлення норм, правил і законів, так і щодо організації процесів.

4. Зростає увага до форм та інтенсивності взаємодії між головними елементами сучасних інноваційних систем.

5. Концептуально національні інноваційні системи розглядаються як аналітичний інструмент, який можна використовувати при розробці політики та планування

Висновки

З використанням методу, функціонально адаптованого до української специфіки, можна концептуально сформулювати такі ключові функції української інноваційної системи:

1. Необхідно формулювати принципи інноваційної політики в динамічному режимі. Ця політика повинна визначити роль і функції всіх системоутворюючих елементів інноваційної системи та напрямки їх розвитку (тобто враховувати можливості синергетичного ефекту).

2. Необхідно формувати систему інституційного регулювання середовища для інновацій. Оскільки в інноваційній системі задіяно велику кількість часто конфліктуючих учасників (з незбіжними інтересами), необхідна розробка зводу правил і норм (охорона інтелектуальної власності, антимонопольне законодавство, технічні стандарти, охорона навколишнього середовища та здоров'я тощо).

3. Слід удосконалити систему визначення та відбору наукових та інноваційних пріоритетів. Інноваційний процес не обмежується створенням знання або нового продукту, необхідно практичне використання їх результатів і отримання економічної чи соціальної віддачі (наприклад, в області медичних досліджень). Тому важливою функцією інноваційної системи є визначення та відбір наукових та інноваційних пріоритетів з найбільш високою економічної чи соціальної віддачею.

4. Необхідно вдосконалювати існуючі та створювати нові елементи системи фінансування та розподілу ресурсів інноваційної діяльності. Для фінансування інновацій необхідно мобілізувати кошти та їх розподілити. Необхідно створення стимулів для інновації. Стимулювання може здійснюватися як у матеріальній чи фінансовій формі (податкові пільги, субсидії), так і в нематеріальній (престиж). Прикладом останньої форми може служити вибір найбільш успішної інноваційної компанії року або найбільш інноваційного продукту року.

5. З метою покращення функціонування української інноваційної системи український уряд повинен проводити активнішу системну інноваційну політику, спрямовану на поліпшення ключових функцій української інноваційної системи.

Список використаних джерел

1. Кокурін Д.І. Інноваційна діяльність. – К.: Іспит, 2001. – С. 10.
2. Наука України в цифрах. 2007. – К.: Госкомстат України, 2007. – С. 196.
3. Dosi G., C. Freeman, and R. Nelson (eds). Technical Change and Economic Theory. London: Pinter Publishers, 1988; Lundvall, B.-Å. (Ed). National Systems of Innovation: Towards a Theory of innovation and Interactive Learning. London, Pinter Publishers, 1992. Freeman. – P. 15–18.
4. Праця Р. Нельсона і С. Вінтера, – «Еволюційна теорія економічних змін» (1982) [Е8, с. 158].
5. Объемы промышленного производства с 1899 по 1937 гг. (The Output of Manufacturing Industries, 1899–1937, 1941, в соавторстве с Дж. Шишкиным). – С. 23.
6. European Commission. Monitoring Industrial Research: The 2004 Industrial R & D Investment Scoreboard. Brussels: European Communities, 2004. – P. 9.

7. Barzel Y. Optimal Timing of Innovations // Rev. Econ. Statist. – 1968. 50(3). Aug. – P. 348–355.

8. Scherer F.M. Market Structure and the Employment of Scientists and Engineers // Amer. Econ. Rev. 1967. 57(3). June. – P. 524–531.

9. Nelson R. and N. Rosenberg. Technical Innovation and National Systems. Chapter x in National Systems of Innovation, ed. by R. Nelson. – New York and Oxford: Oxford University Press, 1993. – P. 4.

10. Miller W. Morris L. Managing Knowledge, Technology and Innovation. – N.Y., 1992. – P. 2.

11. Lundvall, B.-A. National Systems of Innovation / B.-A. Lundvall. London: Pinter, 1992. – P. 31.

12. Sombart W. Der kapitalistisch Unternehmehrer // Archiv fur Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 2007. Bd. XXIX.

13. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, №36, с. 266.

УДК 69.003:339.03

О.І. МЕДЯНИК,

здобувач, Київський національний університет будівництва і архітектури

Інноваційні управлінські рішення в забезпеченні конкурентоспроможності будівельного підприємства: організаційний аспект, діагностика та оцінка

У статті надано визначення понять «конкурентоспроможність» та «управління конкурентоспроможністю», розглянуто фактори впливу та методи формування процесу управління конкурентоспроможністю, на їхній основі побудовано алгоритм зростання конкурентних переваг компанії на будівельному ринку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, управління конкурентоспроможністю, фактори впливу, алгоритм управління конкурентоспроможністю.

В статье предоставлены определения понятий «конкурентоспособность» и «управление конкурентоспособностью», рассмотрены факторы влияния и методы формирования процесса управления конкурентоспособностью, на их основе построен алгоритм роста конкурентных преимуществ компании на строительном рынке.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентные преимущества, управление конкурентоспособностью, факторы влияния, алгоритм управления конкурентоспособностью.

The extended definitions of the concepts of «competitiveness» and «management of competitiveness», impacts and methods of forming the management competitiveness are explored; the algorithm of increasing the competitive advantages on the market is built in this paper.

Keywords: competitiveness, competitive advantage, competitiveness management, factors of influence, algorithm of competitiveness management.

Постановка проблеми. В умовах швидкоплинності та нестабільності економічного розвитку ринкового середовища,

яке сформовано під впливом світової фінансової кризи, виникає завдання по-новому оцінити параметри результативності конкретних економічних об'єктів, зокрема будівельних організацій. Важливість та необхідність вирішення такого завдання спричинена як потребами підприємства (для виконання будівельних та спеціальних робіт, для аналізу власної діяльності та пошуку резервів її поліпшення), так і потребами зовнішніх його контрагентів у процесі планування їх спільної діяльності. Основною проблемою, що виникає при цьому, є комплексність, яка передбачає повноцінне врахування не лише внутрішніх, а й зовнішніх факторів впливу на діяльність підприємства та його спроможність дієво конкурувати. Водночас виникає потреба формування та нової оцінки рівня і змісту конкурентоспроможності будівельного підприємства.

Необхідність проведення такої оцінки визначається потребою перегляду існуючих підходів до оцінки конкурентоспроможності будівельної організації та конкурентоспроможності будівельної продукції на будівельному ринку під впливом численних ринкових факторів та показників. Нові підходи та моделі мають забезпечити керівництву будівельних організацій можливість прийняття раціональних управлінських рішень щодо економічної ефективності підприємства в ринковому середовищі.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проведений аналіз літературних джерел засвідчив неоднорідність та різнофакторність характеристик понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність», що свідчить про необхідність систематизування існуючих компонент та приведення їх до єдиної, економічно впорядкованої, моделі оцінки конкурентоспроможності будівельної організації (БО). При цьому слід